

Ett par veckor hade gått och jag svängde mellan missmod och lätt desperation. Det verkade så löjligt att ha kommit så långt och sedan bara bli stående. Det vore ju helt löjligt att komma hem till Sverige utan att ens ha hittat ett guldgrävarläger, långt mindre med några resultat av studier.

Det var faktiskt på en bar som jag till slut fick upp ett spår. En ung man som visade sig vara ouniformerad militär berättade att hans pluton skulle till ett guldgrävarläger några dagar senare. Uppmuntrad av några drinkar och ett par dollar lovade han tala med sin löjtnant.

”Men det kommer att kosta pengar”, sa han.

Trots att jag inte avvisat detta hördes inget från mannen de närmaste dagarna. Jag beslöt mig för att kontakta den lokala militären. Deras befälhavare var lika frågande vad gällde mina motiv för att vilja åka dit som polisen varit. Han verkade inte ha minsta avsikt att hjälpa mig och ville inte ens bekräfta att någon grupp militärer stod i begrepp att åka till något läger.

”Våra planerade operationer är inte offentliga”, sa han, ”och vi beblandar oss inte med civilister, särskilt inte utlänningar.”

Barvärden på baren intill guldhandlarens stängda kontor, som blivit min främste samtalspartner och rådgivare i mitt sökande, var upprörd.

”Nu har du bränt alla chanser om du någonsin hade några”, sa han. ”Att tala med översten utan att erbjuda honom något var dumt, rent av enfaldigt. Oursäktligt. Nu kommer du aldrig att komma med. Det kommer han att se till.”

Sedan övergick han till att spekulera om hur mycket pengar jag borde ha erbjudit för att lyckas. Tusen dollar trodde han skulle ha räckt.

”Det är dyrare eftersom du är utlänning och inte kan ge gentjänster senare. Det är också självklart dyrare när det gäller

att övertyga en höjdare. Löjtnanten hade du kunnat övertyga med hundra dollar.”

Det visade sig dock att han hade dubbelt fel. Tidigt följande morgon väcktes jag av den unge militär som först talat om militärens förestående expedition till guldgrävarlägret. Nu hade han uniform på sig, men uniformsjackan var uppknäppt.

”Kom snabbt”, sa han. ”Båten kommer till kajen bakom hotellet alldeles strax och om du är där då kan du följa med, men den väntar inte.”

Jag rafsade ihop det jag tyckte att jag måste ha med mig och stack till portiern lite pengar och lovade honom mer för att ta hand om och lagra det jag lämnat i rummet tills jag kom tillbaka.

Vi tog oss ner till kajen, där vi fick vänta en god stund, men sedan kom en långsträckt kanot med en kraftig utombordsmotor och ett tiotal soldater. Löjtnanten hälsade mig hjärtligt och några pengar blev det aldrig tal om.

Strax efter att vi lämnat kajen anslöt sig ytterligare två likadana båtar med ungefär lika många soldater, alla med uppknäppta uniformsjackor över sina en gång vita T-shirts. De långa kanoterna var snabba och Manaus försvann fort nog trots att vi for uppströms på Amazonas. Efter cirka en timme tog vi av in på ett sidoflöde och for i en fart som verkade allt mer hisnande ju trängre den öppna vattenytan i kanalen blev. Efter ytterligare flera timmars färd, där farten minskades bara de sista tio minuterna, nådde vi en sorts låg ås, som var ett par meter högre än det omgivande landskapet. Vid åsens fot och i hela dess sträckning rann en liten bäck. Det var sinnebilderna av regnskog och Amazonas. Nere vid marken rädde ett halvdunkel och en sorts våt stillhet mellan tjocka lianklädda trädstammar, där ettriga myror strömmade ut och gick till anfall vid minsta beröring. Här och där fanns krympande vattensamlingar med mörkt, nästan svart vatten. Uppe i trädkronorna kunde man ana ett myllrade liv och enstaka glimtar av sol blänkte till och bländade. På vissa

ställen på åsen var det lite torrare, eller med svenska mått mätt mindre blött, och där bodde männen. Ett drygt tusental av dem hade slagit läger här för ett par månader sedan, så snart vattnet dragit sig tillbaka efter den årliga översvämningen. De enkla skjul de byggt åt sig skulle stå i bara ytterligare fem månader innan innevånarna drog bort igen och vattenmassorna återtog landskapet. Tack vara den upphöjda åsen skulle deras säsong räcka längre än för många av deras kamrater i mer lågliggande läger. Vid bäcken arbetade de. Där grävde de efter guld. De var de ryktbara garimperos.

På tre platser i den utspridda byn serverades mat och dryck. Det dracks till synes mer än det äts. Här fanns också de enda kvinnorna i lägret, sammantaget några tiotal prostituerade, ingen äldre än uppskattningsvis trettio år. De kallades 'señoritas'.**

Även männen var unga. De yngsta var inte mer än 14–15 år, skulle jag gissa, fast ingen sa sig vara yngre än 16. Gamlingarna bland guldgrävarna verkade vara i 35-årsåldern.

Många av männen hade sår. Många av såren var infekterade. Ingen läkare fanns, men det sades att flera av männen och en av kvinnorna var bra på att lägga förband. Förbandsmaterial fick man tillhandahålla själv. Uppenbarligen var det inte så många som hade sådant till hands. De bandage som syntes var oftast skjortor och T-shirts.

Kommentarerna om avsaknad av läkare och de förbandskunniga var nästan de enda som guldgrävarna bestod oss med. I övrigt teg de surmulet och vände sig bort när de fick en fråga. Några spottade demonstrativt i marken och de som befann sig

** Jag hörde aldrig señoritorna omtalas med nedsättande ord som 'horor' eller 'luder'. När någon använde ordet 'fitta' om en annan person eller gjorde tecknet – en ring med tummen och pekfingret ungefär som vårt tecken för 'exakt' eller 'pricken över i-et' – gällde det alltid en annan man och följdes då vanligen av ett slagsmål.

på lite avstånd gjorde hotande åtbörder mot soldaterna. Dessa å sin sida höll sig i grupper av minst fem och höll sina vapen redo medan de lite slumpmässigt strövade genom det utspridda lägret och gjorde nedslag än här och än där för att leta efter något. Löjtnanten såg till att jag höll mig i hans närhet och jag kunde inte se så mycket av soldatgruppernas förehavanden. Åtskilliga gånger frågade han mig om jag verkligen avsåg att stanna när han och hans trupp gav sig av. Jag svarade varje gång att det var min avsikt. Femton minuter senare upprepade han frågan.

Efter ett par timmar hördes ett våldsamt meningutbyte på avstånd. Såväl soldater som garimperos skyndade dit med undantag av den lilla grupp som omgav löjtnanten och mig själv. Vi hade ställt oss upp men väntade tills de övriga kom. Soldaterna marscherade i en slags formation med några som bar på något i mitten och de andra som en mur runt om med gevären som klungans utåtriktade taggar.

”Sista chansen”, sa löjtnanten. ”Ska du med så kom nu!”

Jag upprepade min avsikt att stanna och han sa:

”Farväl då. Vi återkommer om en månad och om du är i livet ses vi då.”

Sedan marscherade han iväg med sina soldater medan lägrets kvinnor skrek otidigheter efter dem och starx efteråt hördes båtmotorerna starta. Ljudet dog snart bort och en förunderlig tystnad sänkte sig över lägret. Jag hade satt mig på en stol vid ett av utskänkingsställena. Många gick förbi och stirrade på mig och skakade misstroget på huvudet. Ingen sa något.

Där satt jag fortfarande när solen gick ner och grodkören kom igång. Stället fylldes med garimperos och drickandet tog fart. Stegvis ökade ljudnivån och trängseln. Runt stolen och bordet där jag satt bestod dock ett tomrum. En slags uppgiven ilska verkade råda. Det var ingen tvekan om att den riktade sig mot soldaterna. Uppenbart undrade de mycket över min roll. Jag hade kommit med soldaterna, men varför hade jag stannat kvar? Misstänksamheten var total och alla höll sig på lite avstånd.

Jag å min sida visste inte hur jag skulle komma ur situationen och komma till tals med guldgrävarna och de andra i lägret. Jag visste inte heller var jag skulle tillbringa natten.

Det blev värdhusvärden, för att använda en smickrande beteckning, som till slut löste upp situationen.

”Här kan du inte sitta”, sa han, ”utan att äta eller dricka och så många bord har jag inte att du kan få ha ett eget.”

Jag skyndade mig att beställa en öl och indikerade med en armrörelse att vem som helst var välkommen att dela bordet med mig.

”Du får ta det vi har”, sa han och hojtade till någon att servera mig ”en stor”. Sedan föste han ner några av garimperos, som dittills stått några meter bort med ryggarna mot mig, på de övriga hemsnickrade stolarna vid bordet. Det fick dem inte att börja tala med mig men det fysiska avståndet försvann.

Senare på kvällen, vid tiotiden när guldgrävarna börjat tropa av och kommersen var på upphällning, återkom han.

”Här kan du inte sova”, sa han nu, ”utan att hyra ett rum och det finns bara ett tillgängligt. Du får betala som om du hade en señorita med dig, men ingen av dem vill.”

Så fick jag mig en sovplats i det rum som kallades ”Tequila”.

Följande morgon, efter något som man bara med god vilja skulle kalla frukost och efter att ha vållat stor munterhet bland señoritorna och ”värdshusets” personal genom att borsta tänderna, begav jag mig ut i byn på jakt efter garimperos att intervjua. Mycket snart stod det klart att det inte skulle bli lätt. I bästa fall fick jag svar på en inledande hälsning men mina frågor bemötte guldgrävarna med tystnad och genom att vända ryggarna mot mig. Ingen var dock direkt aggressiv så jag strosade genom byn och såg mig omkring. Jag kunde lätt föreställa mig att jag i guldgrävarnas ögon var en kvarlämnad spion som skulle rapportera till militären när de kom tillbaka. Det fanns inte mycket jag

kunde göra för att få dem mindre misstänksamma så jag ägnade mig åt observationer och hoppades ha tiden på min sida.

Åsen, förhöjningen, som lägret låg på var tre, kanske möjligen fem, kilometer lång och upp till några hundra meter bred men inte mer än några meter hög. De träkonstruktioner som garimperos byggt vid bäcken och som användes för att amalgamera guldkornen var alla rangliga och till synes primitiva. De låg dessutom tätt. Det var sällan mer än tio meter mellan dem.

I många tråg kunde man se ganska stora mängder kvicksilver och i bäcken fanns fullt av små silverglänsande droppar.

Nära ett utskänkingsställe fanns Handlar'n. Han köpte guldet och sålde kvicksilver, hackor, spadar, macheter och annan utrustning, dynamit, pistoler och ammunition. Det verkade som om han hade haft stängt, för kraftiga karlar, som nog var hans medarbetare, kånkade på lådor och öppnade fönsterluckor som inför en butiksöppning. Gjorde de det varje morgon? Bommade Handlar'n till för natten varje kväll eller hade det haft något med soldaternas besök att göra?

En vecka gick. Jag åt frukost, lunch och middag på det utskänkingsställe där jag först hamnat. Några mål intog jag vid de två andra ställena, men där var värdarna, personalen, señoritorna och gästerna/garimperos än mer avståndstagande. Nätterna tillbringade jag i rummet Tequila, men jag fick inte tillträde till det förrän den siste kunden förlustat sig färdigt med sin señorita. Det vore synd att säga att sängen då var fräsch, men några alternativ gavs inte.

Handlar'n bommade inte till varje kväll, kunde jag snart konstatera.

KONTAKT MED URBEFOLKNINGEN

Så inträffade en dramatisk händelse som på ett annat sätt än tidigare gav mig tillträde till lägergemenskapen.

En dag kom en man inrusande till Handlar'n och berättade upprörd att han just skjutit en djungelindian. En häftig debatt utbröt om vad man borde göra nu. Organisera ett anfall mot den plats där man trodde att deras by fortfarande låg för att förekomma en attack från deras sida eller erbjuda någon form av soningsgåva. Bägge alternativen hade sina förespråkare och sina kritiker och kanske kan man säga att kritikerna å ömse sidor vann debatten då båda alternativen befanns vara svårgenomförda. Den indianby man kände till låg så att man behövde båt för att komma dit och den enda båt som fanns var Handlar'n's och han hade inga planer på att frångå sitt exklusiva nyttjande av farkosten, som dessutom låg gömd någonstans som bara hans egna män kände till. Dessutom var det flera månader sedan man sett byn och det var väl känt att djungelindianerna flyttade omkring inom ett stort område som de ansåg som sitt. Så det fanns ingen garanti för att de skulle vara kvar på platsen. I själva verket var det nästan säkert, trodde någon sig veta, att de inte var det.

Även idén att överlämna en soningsgåva var svårgenomförd. Så nära dem att man direkt kunde överlämna något till dem, kom man aldrig. Och tala med dem kunde man inte, för de hade ett eget språk som ingen annan än de själva behärskade. Man kunde lämna en gåva någonstans i djungeln och troligen skulle de förr eller senare hitta den, men skulle det inte redan vara för sent då? De kanske redan hade anfallit och hämnats när de hittade den. Och hur skulle man få dem att förstå att det var en avsiktlig soningsgåva och inte bara något kvarglömt eller tappat? Och hur skulle man få veta att de accepterat den som en soningsgåva? Hur skulle man veta vad en skjuten man var värd för dem?

Denna praktiska invändning ledde till en lång filosofisk diskussion med en stor och ständigt växande skara i och runt Handlarn's bod. Vad var en skjuten man värd för oss? Vad var en människa värd? Var alla människor lika mycket värda? Även spädbarn som ofta dog i alla fall? Även gamlingar som redan haft sitt liv?

Det var enda gången i lägret jag fann garimperos intresserade av metafysiska frågor.

Även om en stor grupp hävdade att en skjuten garimpero bara skulle kunna sonas med en djungelindians liv, var det till synes ingen som kom på tanken att erbjuda en guldgrävares liv som soningsgåva för indianen.

Mannen som hade skjutit hade så här långt spelat en underordnad roll i diskussionerna efter det att han startat det hela genom att komma inrusande med nyheten/bekännelsen. Nu vändes intresset mot honom. Han kallades Fidilito och var en av dem som inte hade velat tala alls med mig. Varför hade han skjutit djungelindianen? Hur hade det gått till? Nu kom en berättelse riktad till åhörarskaran.

Fidelito hade sin hydda och sin guldgrävarplats i lägrets utkant och lite avskilt från de övriga. Den låg på en egen liten höjdrygg i ett i övrigt sankt område på andra sidan bäcken. Han var längst nedströms av alla och en av lägrets utposter mot djungel och sankmark.

För några dagar sedan hade djungelindianerna kommit. En tre-fyra stycken hade visat sig. De hade tysta klivit fram ur grönskan och bara ställt sig att stirra kanske 20 meter ifrån honom. Tysta och stilla hade de stått där. Nästan överkliga, alldeles orörliga men fullt synliga.

Första dagen hade han helt enkelt nonchalerat dem. Fortsatt med sitt och hoppats att de helt enkelt skulle försvinna lika plötsligt och tyst som de kommit. Försökt låta bli att titta efter dem. Men naturligtvis hade han då och då diskret kastat en blick åt deras håll och där hade de stått kvar. Tysta och stilla.

Följande morgon var de fortfarande kvar. Han hade smugit upp redan före gryningen och suttit och tittat mot platsen, där de stått dagen innan, medan det ljusnade och han hade hoppats att dagsljuset skulle visa att de gett sig av. Han hade inte hört något som tytt på att något rört sig därute. Ena sekunden hade han inte sett något i vikande mörker och lätt morgondimma. Nästa sekund stod de där fullt tydligt. Han trodde inte att det var samma djungelindianer för deras kropps- och ansiktsmålning var annorlunda än dagen förut. Men de stod på samma plats och på samma sätt. Orörliga. Tysta. Utan pilbågar och blåsrör.

Här avbröts han av en serie frågor om blåsrören. Var han säker på att de inga hade? Bakom ryggen? På marken?

”I så fall hade de stuckit upp dem i arslet”, svarade han i plötslig irritation. ”De bara stod där som dagen innan fast de såg annorlunda ut, de nya med annan målning.”

Blåsrören med förgiftade pilar var mycket fruktade av garimperos. Tanken att det bara stack till lite, som av ett vanligt insektbett, och att man några minuter senare låg förlamad och sedan dog, tedde sig mer skrämmande för dem än tanken på att bli ihjälhackad med machete, skjuten eller knivskuren till döds.

Fidelito hade återupptagit sitt arbete men känt sig mycket olustig och efter några timmar hade han gjort ett avbrott och vadat över bäcken till sina guldgrävargrannar. Med dem hade han sedan återvänt och de intygade det han sagt, att djungelindianerna bara stått där, stilla, tysta och strirrande. Så guldgrävorna hade skrikit och gestikulerat åt dem att ge sig iväg utan att åskadkomma minsta reaktion. Samma orörliga tystnad. Så guldgrävorna satte sig och tittade tillbaks. Efter ett tag tröttnade hans grannar och återvände till sitt. Även han själv återgick till sitt arbete. När han efter en stund hörde ett egendomligt klagande läte tittade han åter mot den plats där djungelindianerna stått. De stod där fortfarande. Men nu hade det tillkommit ännu en. Denne utstötte ett underligt utdraget klagande ljud, mellan en snyftning och ett skrik, och vacklade

runt i cirklar som om han vore berusad eller förlamad i ett ben. Eller bådadera. Han föll ofta. Ibland kom han på fötter igen av sig själv. Andra gånger avbröt någon av de andra sitt stillastående och hjälpte honom upp, för att sedan återta sin fixposition, medan den nye vacklade runt och snyftskrek.

Fidelito fann det hela mycket obehagligt. Det var som om han fick myror över hela kroppen. Än en gång vadade han över bäcken och hämtade sina grannar. De kom mer tveksamt den här gången, men kunde än en gång inför alla bekräfta att just så som det berättats, så hade det varit. Det hela hade varit obehagligt. Spökligt. Onaturligt.

Denna gång hade grannarna återvänt till sitt ganska snart och Fidelito hade uthärdat ensam det mesta av eftermiddagen. När kvällen och mörkret närmade sig hade han fått nog. Han hade gömt undan sina grejer, vilket inte var så lätt då de stod så nära och stirrade. Det mest värdefulla hade han tagit med sig när han lämnade sin hydda och sitt eget område och gick till lägre centrala delar och krogen, där han sedan tillbringade natten. På morgonen hade han försökt övertala olika garimperos att följa honom tillbaka till hans hydda och grävplats, men ingen hade velat. Inte ens hans närmaste grannar. Slutligen hade han själv med onda aningar vadat över bäcken till sin kulle och hydda. De tysta, stillastående djungelindianerna var nu borta, men den ylande, cirkelvandrande fanns kvar. Runt, runt gick han. Föll. Reste sig. Snyftskrek.

Och nu fanns där ett sjukt barn också. Han hade inte sett det först. Gräset var högt och barnet litet och ljudet från dess mun hade han förväxlat med det från mannen. Det hela var ytterligt obehagligt. Som om den underlige djungelindianmannen förökat sig under natten. Som om de snart skulle vara så många att de uppfyllde jorden. Onaturligt var det. Förhäxat.

Fidelitos blod som varit iskallt blev plötsligt kokhett. Med sin revolver i högsta hugg rusade han fram till mannen, som fortfarande vacklade i sina eviga cirklar med sitt ben släpande och utstötte sitt klagoläte. Barnet sprang han omkull för han

såg det inte i sin heta ilska. När han kom fram höll han upp revolvern och skrek:

”Stå still! Var tyst!”

Men djungelindianen verkade knappt märka honom utan vacklade vidare rakt på honom. Då sköt Fidelito. Skottet träffade mannen mitt i pannan och han föll framåt över Fidilitos ben och fötter, rullade runt på sidan och blev liggande.

När Fidelito tittade upp tyckte han sig se massor av djungelindianer, med alla möjliga mönster målade på kroppar och i ansikten, inne bland träden på andra sidan gläntan. I vild flykt rusade han tillbaka till sin koja och vidare över bäcken. Utan att se sig om visste han att djungelindianerna var efter honom. Ibland trodde han att de redan omringat honom. Han passerade sina grannar, som än en gång kunde bekräfta en del av historien, sprang genom lägret och kom till Handlar'n, där han nu hade berättat allt.

Den diskussion som nu följde var intensiv men ovanligt lågmäld. Många nästan viskade fram sina inlägg. Hade den vacklande djungelindianen varit en medicinman i trans? I så fall var man illa ute. Alldeles säkert Fidelito. Kanske hela lägret.

”Då skulle en förbannelse vila över allt och alla och resten av säsongen skulle bli ett helvete”, trodde någon, med en hämdgirig, trollkunnig gast spökande.

En diskussion om igenkännande tog också tid. Kände djungelindianerna igen garimperos? Garimperos kunde inte skilja den ene djungelindianen från den andre, skulle man då tro att de kunde skilja Fidelito som sköt från vem som helst av de andra guldgrävare? Eller skulle de hämnas på den som kom till Fidelitos hydda och arbetade i hans läger i tron att det var han? En del höll detta för sannolikt. Andra menade att det inte var samma sak med djungelindianer för de var mer lika än andra och så gjorde de igenkännande svårare genom att måla sig och byta målning. Så jämfördes señoritor som bytte klänningar med djungelindianer som bytte kroppsmålning, och sedan drogs hela diskussionen om förebyggande anfall eller

soningsgåva ett varv till och föll på samma invändningar som förra gången. Ingen båt. Osannolikt att lägret låg kvar. Vad ge som soningsgåva? Vem skulle betala? Hur överlämna och förklara? Vad är ett människoliv värt?

Slutligen hände ingenting mer än att Fidelito övergav sin hydda och grävplats. Han återvände inte ens för att hämta sitt kvicksilver med den klump* som kunde finnas däri. Ingen annan övertog gräv- och bostadsplatsen och bäcken blev för resten av säsongen gränsen mellan lägret och djungeln.

Jag lyckades i sammanhanget få säga några ord som de församlade verkade lyssna till. Några nickade rent av instämmande.

”Indianen som Fidelito sköt var nog kvicksilverförgiftad. Kanske visade indianerna upp honom i hopp om att vi som gjort honom sådan skulle kunna bota honom.”

Ordet vi använde jag helt spontant. Jag trodde i efterhand att det var verksamt, då det jag sa därigenom inte blev anklagande på det sätt det skulle varit om jag sagt ni.

* 'Klump' var det uttryck (i översättning) som garimpos använde om guld-kvicksilveramalgam. Det såg ut som grått grus eller urborrade amalgamfyllningar i en tandläkarlask. De fick fram det ur den större volymen kvicksilver genom att pressa denna genom något tygstycke. 'Klump' var ordet för de små stycken rent guld de emellanåt fann.